

Englumerweg 1a te Oldehove, gemeente Zuidhorn

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Zuidhorn
plaats: Oldehove
toponiem: Englumerweg
bevoegd gezag: gemeente Zuidhorn
opdrachtgever: Miedema Bouw
centrumcoördinaten: 222.090/591.497
kaartblad: 7A
onderzoeksnummer: 4044016100
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Zuidhorn en E-depot
uitvoerder: Libau
rapportnummer: 17-75
auteur: M. de Jong
autorisatie: N. van der Mei
telefoon: 050-3126545
e-mail: archeologie@libau.nl

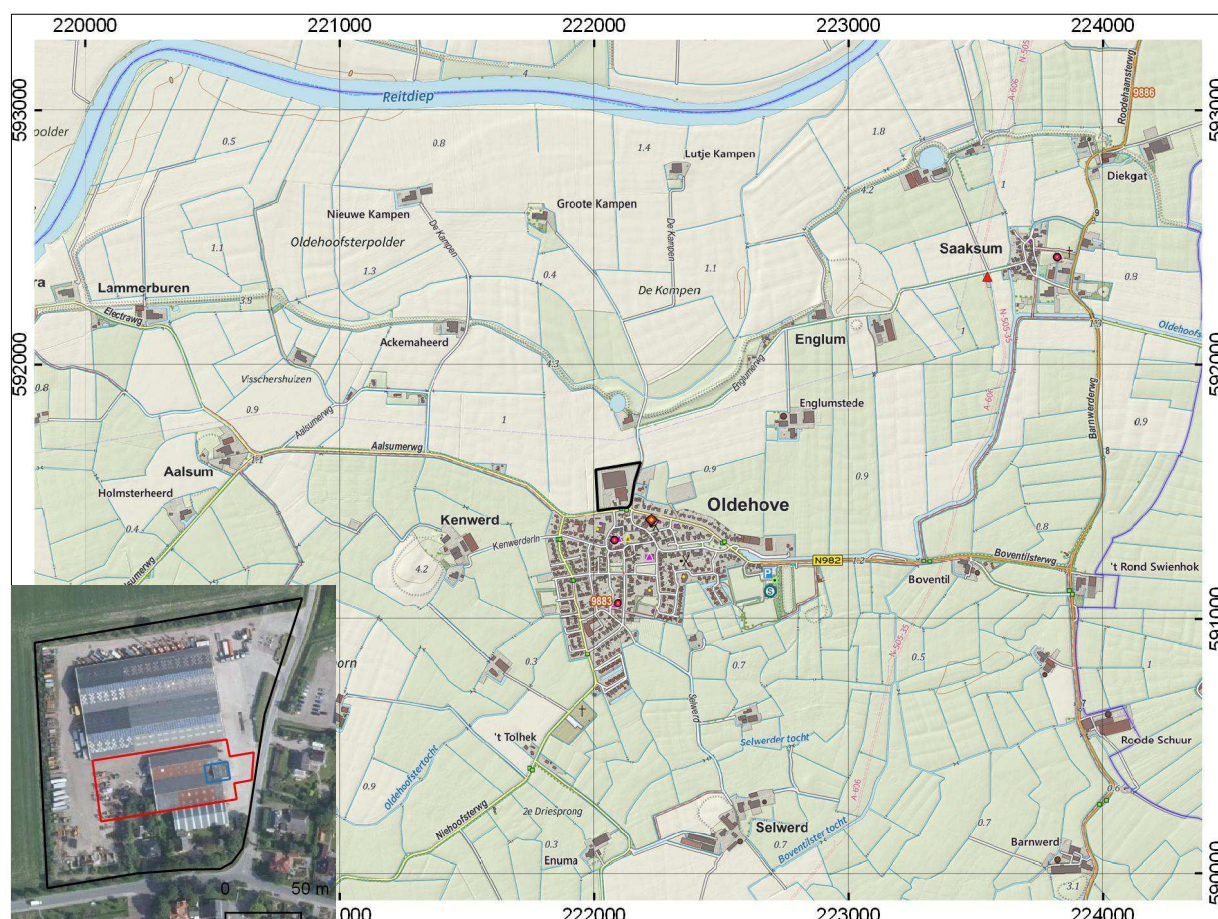

Englumerweg 1a te Oldehove, gemeente Zuidhorn

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van Miedema Bouw, vertegenwoordigd door mw. A. Kuiper, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Englumerweg 1a te Oldehove (zie figuur 1). Aanleiding voor het onderzoek is het voornemen tot het vervangen van een bestaande schuur door een ongeveer tweemaal zo grote loods. Ook wordt een nieuwe kantoor- en receptieruimte gebouwd. Het bestaande kantoor blijft gehandhaafd. Deze wordt gekoppeld aan de nieuwe kantoorruimte en gedeeltelijk in de nieuwe loods opgenomen. De te slopen bebouwing is circa 35 m bij 45 m groot. De afmetingen van de nieuwe loods en kantoorruimte bedragen respectievelijk circa 41 m bij 85 m en circa 10 m bij 17 m. De kantoorruimte wordt over het gehele bouwoppervlak voorzien van een kelder tot 3,2 m onder peil; dit is circa 3 m onder maaiveld. De loods wordt vorstvrij gefundeerd en over de lengterichting in het midden voorzien van één rij met vijftien kolommen. Ook ter plaatse van de muren worden kolommen geplaatst. Het is niet bekend of een bouwput zal worden uitgegraven voor de nieuwbouw van de loods. Vermoedelijk zal naast ontgraving voor de fundering ook ontgraving plaatsvinden ten behoeve van grondverbetering voor het aanleggen van de nieuwe betonvloer. Het gebied waarin de ingrepen zijn beoogd, wordt hieronder verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: Topografische kaart waarop de ligging van Englumerweg 1a te Oldehove is aangegeven met een zwarte omlijning (Open topo). In de inzet is een luchtfoto opgenomen (PDOK) waarop het plangebied is aangegeven met een rode omlijning en de te handhaven bebouwing met een blauw kader.

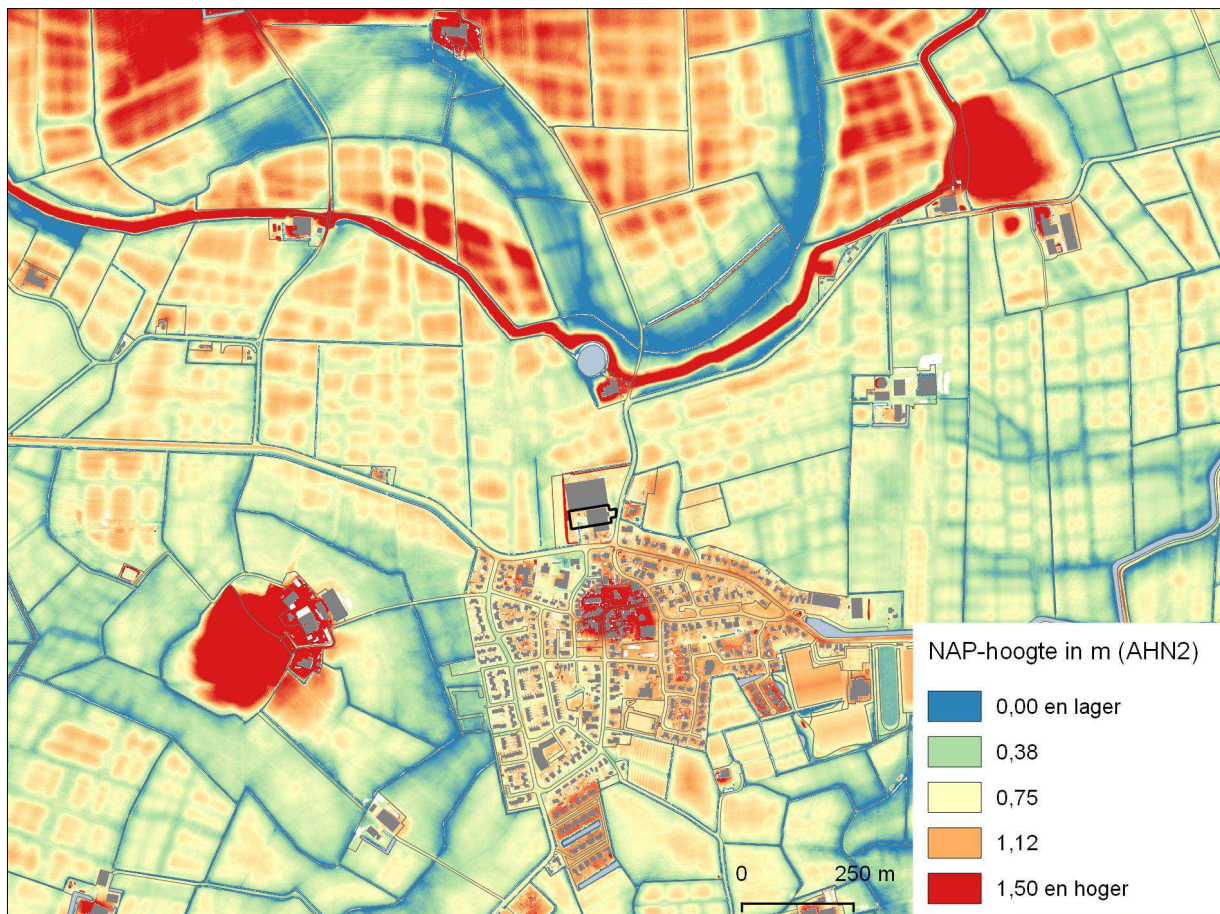
Landschappelijke en aardkundige informatie

Oldehove ligt op het voormalige eiland Humsterland. Oldehove zou aanvankelijk Humerke hebben geheten. Humerke was de belangrijkste nederzetting en was ook de eerste nederzetting in het gebied die over een kerk en kerkhof beschikte (Brood et al., 1999). Het kweldergebied van Humsterland en Middag is al vanaf de vroege

ijzertijd bewoond. Men woonde op wierden maar soms ook in onverhoogde nederzettingen (vlaknederzettingen). In de loop van de vroege middeleeuwen, ongeveer vanaf de 8ste eeuw, breidde het Lauwersestuarium zich uit, waardoor de Lauwerszee ontstond. Via afwateringsriviertjes brak de zee door tot ver in het binnenland, waardoor deze brede zeearmen vormden. Het Reitdiep en de Oude Tocht zijn hier overblijfselen van. Humsterland werd zo een eiland en Middag een schiereiland. Vanaf de 12de eeuw begon men met de aanleg van ringdijken rond Humsterland (zie bijvoorbeeld: Schroor & Meijering, 2007). Door de aanleg van dijken verviel de noodzaak om op wierden te wonen.

Op de fysisch geografische kaart van de provincie Groningen is te zien dat Humsterland een eiland geweest is (zie bijlage Fysisch geografische kaart). Humsterland is namelijk omgeven met een zeeboezemvlakte (code Mv4) waarin in het verleden zeearmen stroomden. Ten noorden van het plangebied is dit het Reitdiep en ten oosten de Oude Tocht. Langs de rand van de zeeboezemvlakte liggen de dijken. Enkele kolken resteren van oude dijkdoorbraken, waaronder één aan de Englumerweg, iets ten noorden van het plangebied. Het grondgebied van Humsterland bestaat voornamelijk uit een getij-afzettingenvlakte met kleinschalig reliëf (code Mv1). Hierbinnen komen kwelder- of oeverwalachtige vlakten (code Mv9) en erosielaagten voor (code M11). Het plangebied ligt op een kwelderwal (Mv9) aan de rand van de bebouwde kom van Oldehove. Iets ten noorden van het plangebied ligt een kleine erosielaagte. Op de geomorfologische kaart lijkt deze erosielaagte (daar benoemd als zee-erosielaagte; code 3N9) samen te hangen met de ten noorden ervan gelegen kolk, oftewel de dijkdoorbraak waarbij deze kolk is ontstaan. De ondergrond van het plangebied is op de geomorfologische kaart benoemd als vlakte van getij-riviermondafzettingen (code 2M34; Alterra, geraadpleegd via Archis).

Op de bodemkaart is te zien dat in het plangebied knippige poldervaaggronden, bestaande uit zavel voorkomen (code gMn53C; zie bijlage: Bodemkaart). Oldehove is op deze kaart aangegeven als wierde. Het plangebied ligt buiten de getoonde omvang van de wierde.

Figuur 2: Hoogteverschillen in de omgeving van Oldehove (AHN2). De ligging van het plangebied is aangegeven met een zwarte omlijning.

Op de uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) valt de voormalige zeeboezemvlakte op door de hogere ligging die is ontstaan door het eeuwenlange opslibben van klei in het buitendijkse gebied (zie figuur

2). Het al in de 12de eeuw bedijkte Humsterland ligt daardoor verhoudingsgewijs laag. Hierbinnen komen echter reliëfverschillen voor. Het plangebied ligt op een lichte verhoging van de kwelderwal. De oorspronkelijke wierde Oldehove is duidelijk als hoogte herkenbaar. Deze ligt ruim 100 m ten zuiden van het plangebied.

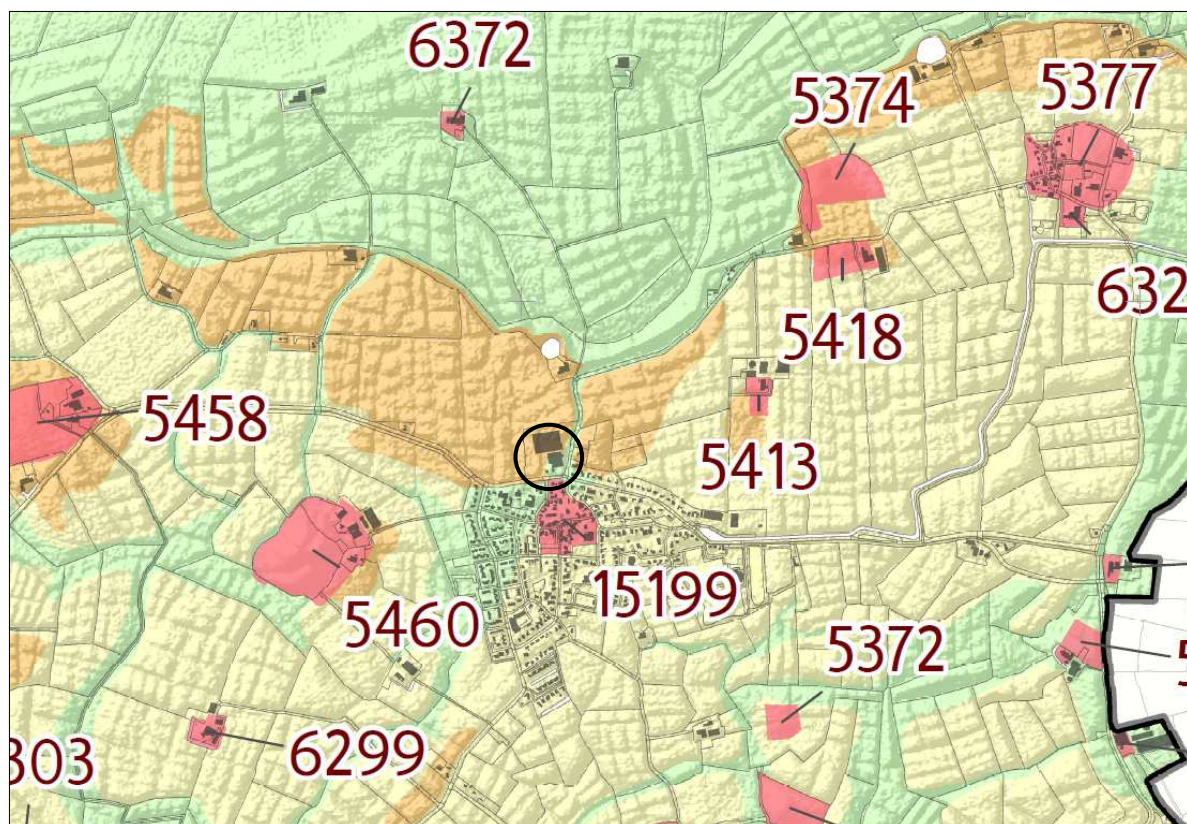
Archeologie

De gemeente Zuidhorn beschikt over een archeologische Waarden-Verwachtingen kaart en bijbehorende beleidskaart (Vestigia, 2014). De kaart is nog niet doorvertaald in het bestemmingsplan. Op de Waarden-Verwachtingenkaart is aangegeven dat het plangebied op de grens ligt van een gebied waarbinnen een hoge verwachting aan de orde is (westelijk deel plangebied) met een gebied waaraan een lage verwachting is toegekend (oostelijk deel plangebied; zie figuur 3).

Het plangebied is niet geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart, ook zijn uit het plangebied geen archeologische vondsten bekend (zie bijlage Kaart archeologie). Oldehove is op deze kaart opgenomen met de omvang van de oude (historische) kern (AMK-terrein 15199; zie figuur 2). Op basis van de hoogtekaart betreft Oldehove in oorsprong een wierdedorp (zie figuur 2), een datering hiervoor is niet vermeld. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed zijn ter plaatse van de bestaande kerk te Oldehove geen vondsten ouder dan 13de-eeuws gedaan. Dit kan erop duiden dat Oldehove niet gelijk is te stellen met Humerke dat in de loop van de middeleeuwen als eerste dorp in deze omgeving een kerk liet bouwen (vondstmelding 2869501100). Zeker is dat het huidige dorp Oldehove al (ruim) voor de bouw van de 13de-eeuwse kerk hier aanwezig was.

In de omgeving van het plangebied bevinden zich drie dorpswierden. Het betreft Selwerd met een beginndatering in de ijzertijd (AMK-terrein 5372), Kenwerd (AMK-terrein 5460) waarvan de oudst aangetroffen sporen uit de vroege Romeinse tijd dateren en Englum waaruit vondsten uit de middenijzertijd bekend zijn (AMK-terreinen 5374 & 5418). De wierde Englum is opgenomen in het tracé van de 12de-eeuwse ringdijk van Humsterland. Op de zuidelijke helft van deze wierde heeft een borg gestaan. Iets verder ten zuiden daarvan bevond zich een tweede borg. Dit is de Englumborg die vanaf de 17de eeuw als borg bekend is, maar waarschijnlijk voortkomt uit een oudere heerd (AMK-terrein 5413).

In het kader van de aanleg van een gasleiding is in 1999 en 2000 archeologisch onderzoek uitgevoerd door Grontmij. Hierbij zijn aardewerk en dierlijk bot uit de late middeleeuwen en/of nieuwe tijd (vondstlocaties 2274175100 & 3152271100) en grondsporen, dierlijk bot en aardewerk uit de 11de-13de eeuw en nieuwe tijd (vondstlocatie 2961711100) gevonden.

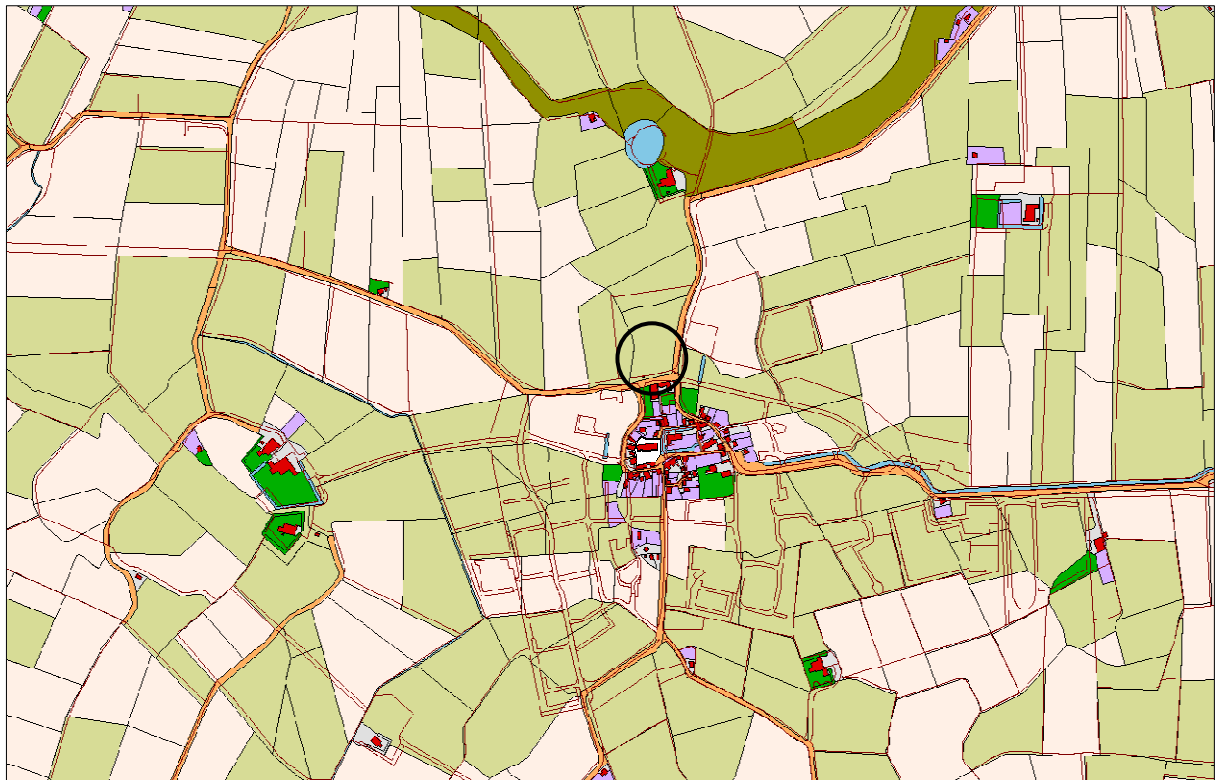

Figuur 3: Archeologische Waarden-Verwachtingenkaart waarop het plangebied is aangegeven met een cirkel.

Historische geografie

Op de kadastrale minuut uit 1820 (gemeente Oldehove, sectie K2) is het plangebied nog onbebouwd (zie figuur 4). Het perceel was toen in gebruik als weiland. Aan de zuidelijke rand stond een klein gebouwtje, op de kaart is niet aangegeven wat voor soort gebouwtje het betreft. Het perceel was destijds eigendom van de weduwe van Jan Ites Swart (HisGIS).

Gedurende de 19de eeuw en het begin van de 20ste blijft de situatie gelijk aan die gekarteerd in 1820 (Topotijdreis). Op de topografische kaart van 1962 is voor het eerst bebouwing weergegeven op het perceel. Deze bebouwing is op de kaart van 1970 in noordelijke richting uitgebreid (Topotijdreis). De uitbreiding betreft de schuur waarvoor nu vervanging is beoogd (zie ook figuur 1). Het gebouw ten noorden daarvan is in 1995 voor het eerst op de topografische kaart opgenomen.

Figuur 4: Uitsnede van de kadastrale minuut uit 1820 waarop de ligging van het plangebied is aangegeven met een cirkel.

Overweging en advies

Het plangebied ligt op een kwelderwal ten noorden van de oude dorpskern van Oldehove. Het is niet precies bekend wanneer Oldehove hier ontstaan is. Op de kwelderwal bestaat kans op archeologische resten vanaf de ijzertijd. Oude bewoningsresten (ouder dan 12de eeuw) kunnen zijn overslibd met kleiafzettingen. Getuige historisch kaartmateriaal is het onwaarschijnlijk dat zich hier in historische tijd bebouwing heeft bevonden (met uitzondering van het kleine vroeg 19de-eeuwse hokje ten zuiden van het plangebied). Kort voor 1962 is het perceel bebouwd en in gebruik genomen als erf.

Het oostelijk deel van het plangebied is op de archeologische Waarden-Verwachtingenkaart opgenomen met een lage verwachting. Dit deel van het plangebied is grotendeels bebouwd. De bodem is in het bebouwde deel van het plangebied in onbekende mate verstoord. De kans op (intacte) overslibde archeologische resten is klein maar niet uit te sluiten. Het westelijk deel van het plangebied is onbebouwd, eventuele bodemverstoring zal zich hier beperken tot de bouwvoor, ofwel grondverbetering ten behoeve van erfverharding. Hier bestaat nog kans op (overslibde) archeologische resten.

Gezien het bovenstaande is het advies voor dit plangebied tweeledig. Geadviseerd wordt:

- in het bebouwde deel van het plangebied geen archeologisch vervolgonderzoek plaats te laten vinden. Mochten in dit deel van het plangebied tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt krachtens de Erfgoedwet (overgangsregeling) een meldingsplicht. Vondsten dienen te worden gemeld bij de gemeente Zuidhorn en bij Libau. Libau kan vervolgens zorg dragen voor de bij het Rijk verplichte melding.

- voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch booronderzoek uit te laten voeren in het onbebouwde deel van het plangebied. Het booronderzoek dient te bestaan uit vier boringen, gelijkmatig te verspreiden over het plangebied, waaronder tenminste één boring ten oosten van de bestaande bebouwing. Het booronderzoek dient gericht te zijn op het voorkomen van archeologische indicatoren zoals een oud loopvlak, fosfaatvlekken en aardewerk. Afhankelijk van de uitkomsten van het booronderzoek wordt bepaald of nader archeologisch onderzoek nodig is.

Bijlagen

- Fysisch geografische kaart;
- Bodemkaart
- Kaart archeologie.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl; www.nationaalgeoregister.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK).

ARCHIS, archeologische informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Brood, P., A.H. Huussen & J. van der Kooi, 1999. *Nieuwe Groninger Encyclopedie*. REGIO-project Uitgevers, Groningen.

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

HisGIS, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Opentopo, recente topografische kaarten van Nederland. J.W. van Aalst (www.opentopo.nl).

PDOK, Publieke Dienstverlening op de Kaart (www.pdok.nl).

Schroor, M., 1997. *Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729)*. REGIO-PRojekt uitgevers.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen*. In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen*. Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000*. Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Topotijdreis. Tijdreis over 200 jaar topografie. Kadaster (www.topotijdreis.nl).

Versfelt, H.J. & M. Schroor, 2005. *De atlas van Huguenin; militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*. Heveskes Uitgevers/Drentse Historische Vereniging, Groningen/Veendam.

Vestigia, 2014. *Archeologie en cultuurhistorie. Kadernota voor de Westerkwartiergemeenten Grootegast, Leek, Marum en Zuidhorn. Deel A Archeologie en B Cultuurhistorie*. V1019a & V1019b.

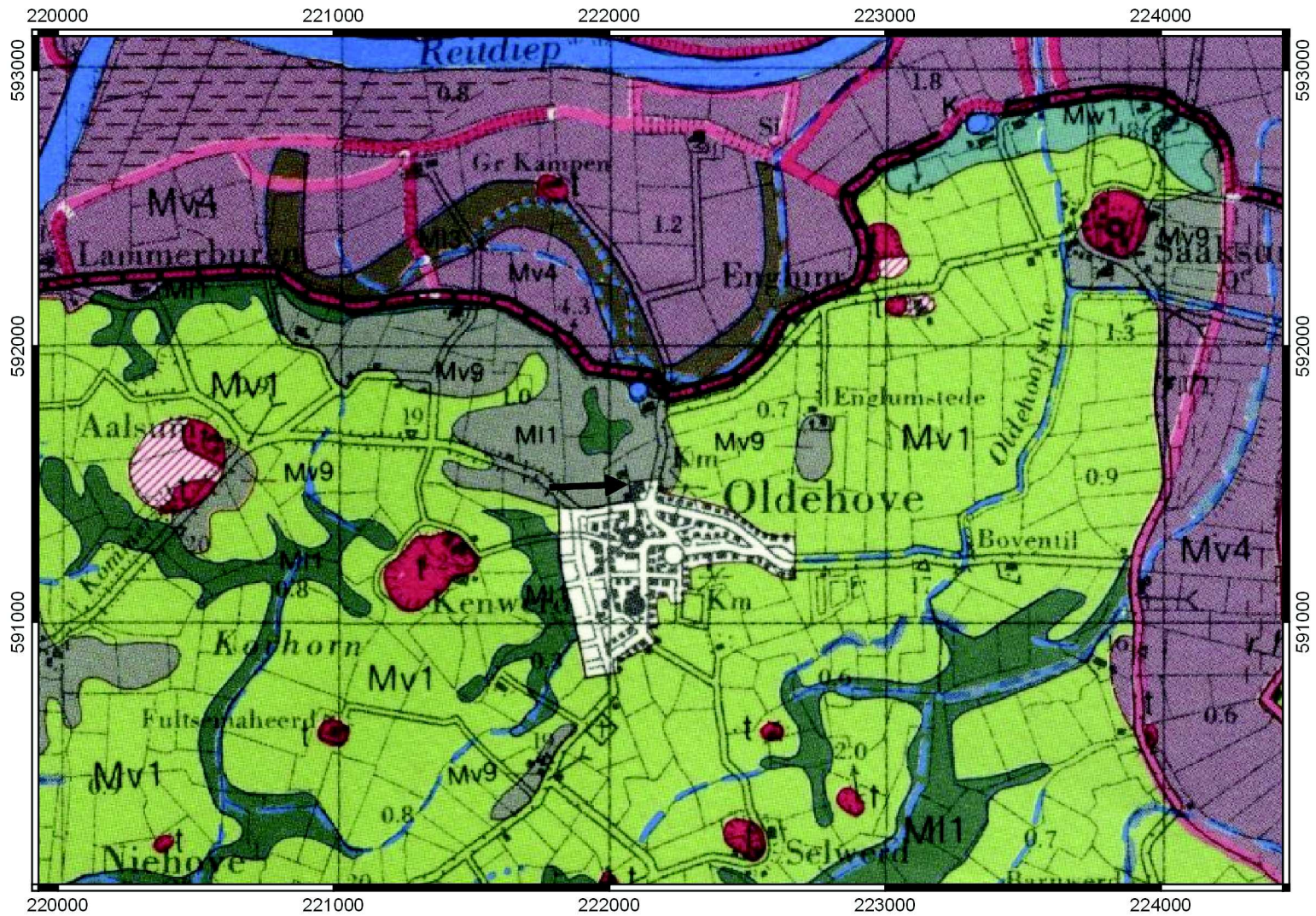

Archeologische periodes

paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Fysisch geografische kaart
Englumerweg 1a te Oldehove

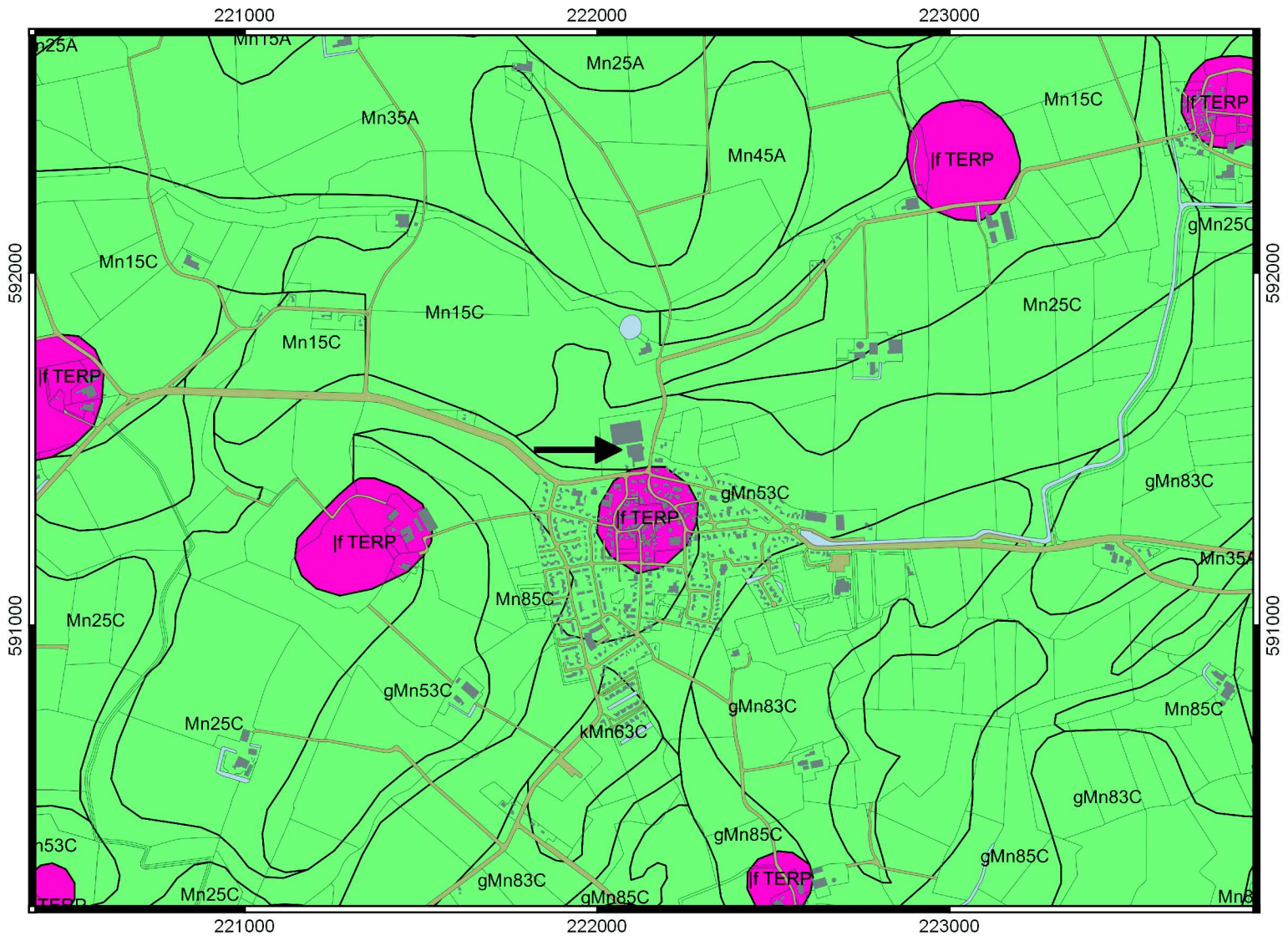

Legenda

Plangebied - Aangegeven met een pijl	Mv1 - Getij-afzettingsvlakte, met kleinschalig reliëf
Bebouwde kom	Mv2 - Vlakke getij-afzettingsvlakte
t - Wierde	Mv4 - Zeeboezemvlakte
Afgegraven wierde	Mv9 - Kwelder/oeverwalachtige vlakte
Dijk	Mw1 - Kwelderwal
MI1 - Erosielaagte	r.l. - relatief lager deel
MI3 - Meandergeul	r.h. - relatief hoger deel

Bodemkaart

Englumerweg 1a te Oldehove

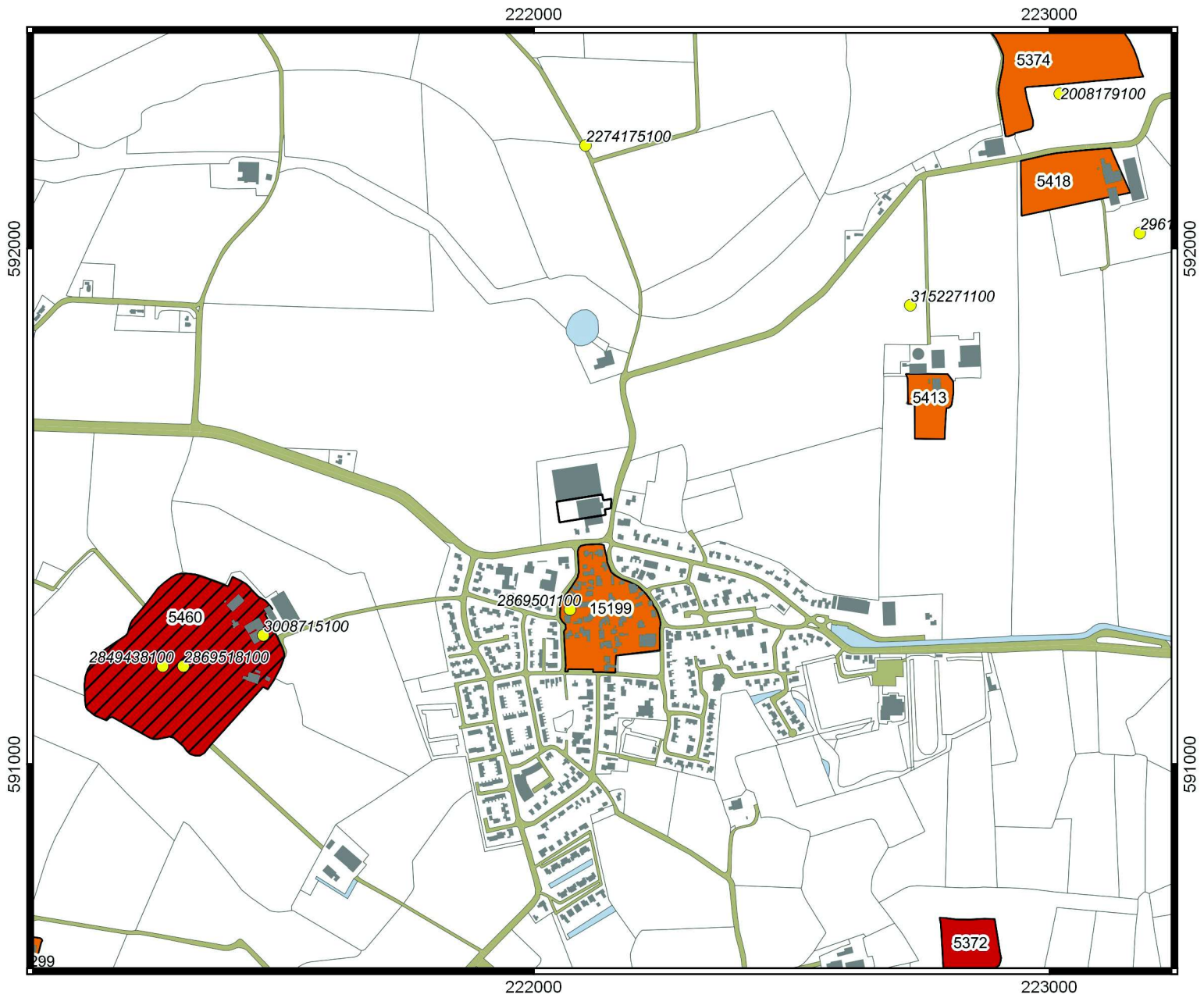
Legenda

- f TERP: wierde / terp
- gMn25C: Knippige poldervaaggronden; zware zavel profielverloop 5
- gMn53C: Knippige poldervaaggronden; zavel, profielverloop 3
- gMn83C: Knippige poldervaaggronden; klei, profielverloop 3
- gMn85C: Knippige poldervaaggronden; klei, profielverloop 5
- kMn63C: Knippoldervaaggronden; zavel en lichte klei, profielverloop 3
- Mn15A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn15C: Kalkarme poldervaaggronden; lichte zavel, profielverloop 5
- Mn25A: Kalkrijke poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5
- Mn25C: Kalkarme poldervaaggronden; zware zavel, profielverloop 5
- Mn35A: Kalkrijke poldervaaggronden; lichte klei, profielverloop 5
- Mn45A: Kalkrijke poldervaaggronden; zware klei, profielverloop 5
- Mn85C: Kalkarme poldervaaggronden; klei, profielverloop 5

Kaart archeologie

Englumerweg 1a te Oldehove

Legenda

Plangebied

Vondstlocaties

AMK-terreinen

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, rijksbeschermd

